

Indhold

Indledning · 9
Historisk metode · 13
Erkendelsesproblemet · 28
Erslev-traditionen og opfattelsen af erkendelsen · 41
Historisk forskning · 52
Historisk erkendelse · 56
Kildebegrebet · 66
Kildeidentifikation · 82
Fortolkning · 102
Slutning fra frembringelse · 125
Slutning fra beretning · 143
Kombinationer af slutning fra frembringelse og slutning fra beretning · 182
Hypotese- og teoridannelsen · 188
Inddragelse af metoder fra andre fag · 226
Historisk fremstilling · 246
Efterskrift: Historisk metode efter årtusindskiftet. Den postmoderne udfordring? · 255
Noter · 263
Litteratur · 271
Register · 273

Da videnskabens mål er at forøge og ordne vore erfaringer, må enhver undersøgelse af vilkårene for menneskelig erkendelse hvile på overvejelser af vore meddelelsesmidlers karakter og rækkevidde. [—] Ved erfaringernes forøgelse rejser sig imidlertid stadig spørgsmålet om tilstrækkeligheden af de begreber og forestillinger, der indgår i dagligsproget. På grund af de fysiske problemers forholdsvise simpelhed er de særlig egnede til undersøgelsen af meddelelsesmidlernes brug, og vi er netop gennem atomfysikkens udvikling blevet belært om, hvorledes det er muligt uden at forlade det fælles sprog at skabe en ramme tilstrækkelig vid for en udtømmende beskrivelse af nye erfaringer.

Niels Bohr: *Atomerne og den menneskelige erkendelse.*

Indledning

Denne bog henvender sig til alle, der ønsker en indføring i historieforskningens grundprincipper og en forståelse af den måde, hvorpå principperne finder anvendelse i praksis. Fagets grundlæggende begreber og ideer bliver gennemgået og forklaret, men der er også tale om en nyudvikling af de traditionelle termer. Forskellige opfattelser af begreberne bliver taget op til diskussion, således at der skabes en teoretisk afklaring, der underbygges ved, at fagets grundlæggende principper sættes ind i en konsistent forståelsesramme.

At forstå, hvad historisk metode er, kræver først og fremmest, at man tilegner sig en bestemt måde at tænke på og formår at anvende en fremgangsmåde, der indlæres gennem praktiske øvelser. Udgangspunktet er, at vi har at gøre med fagets kronjuveler, fagets identitet, idet videnskaber netop er defineret ved metoder. Når det alligevel er muligt for mange at være udøvende inden for faget uden at ofre megen opmærksomhed på selve grundtanken i historisk metode og, ikke mindst, de erkendelsesteoretiske og videnskabsfilosofiske implikationer heraf, har det sin forklaring i, at praksis som historiker i høj grad drejer sig om at mestre nogle færdigheder, der, når de er tilegnede, ikke med nødvendighed implicerer refleksion. En tænkemåde og en praksis, som forudsættes af fagets udøvere, og om hvilken der i praksis er en høj grad af konsensus. Dette fælles grundlag for faget omtales almindeligvis som *de kildekritiske principper* eller som *Erslevs kildekritik*. Det sidste udtryk refererer til Kr. Erslev (1852-1930), idet han traditionelt opfattes som grundlæggeren af historie som selvstændigt videnskabsfag i Danmark, et forhold, der yderligere understreges af, at den lærebog, han udgav i 1911 med titlen *Historisk Teknik*, er blevet optrykt i stadig nye oplag, senest i 1987, og har været anvendt i ud-

dannelsen af generation efter generation af historikere. Derfor spiller diskussionen af andre synspunkter end forfatterens egne en vigtig rolle i bogen, hvor især Erslevs synspunkter bliver forklaret og eventuelt kritiseret udførligt.

Den foreliggende bog er det første forsøg på at skrive en egentlig lærebog i historisk metode siden *Historisk Teknik*, idet de vigtigste metodiske principper bliver gennemgået og forklaret med konkrete eksempler. Bogen indeholder tillige en vigtig afklaring af forholdet mellem de centrale begreber som kildekritik, historisk teknik og historisk metode, der her præsenteres for første gang. Dette gøres på baggrund af en diskussion af synspunkter i den dansk-nordiske metodetradition, som leder frem til en afklaring af det erkendelsesteoretiske grundlag for *Historisk Teknik* og den danske metodetradition. Opfattelsen af, hvad videnskab er, har ændret sig grundlæggende, siden Erslev skrev sin lærebog, hvor han inspireret af *empirismen* søgte at lægge faget så tæt op ad naturvidenskaberne som overhovedet muligt. Der har for det første været en stærk modreaktion i form af *hermeneutikken*, som i modsætning til empirismen søgte at basere de humanistiske fag på det forhold, at menneskeskabte fænomener adskiller sig principielt fra naturen. For det andet og nok så vigtigt er der i de knap hundrede år, som er gået, siden *Historisk Teknik* udkom, sket afgørende ændringer i opfattelsen af, hvad naturvidenskab er. Derfor har det været vigtigt at afklare de erkendelsesteoretiske problemer, der er forbundet med at formulere en historisk metodelære baseret på videnskabsudviklingen i det 20. århundrede.

Enhver god lærebog må give klare definitioner af de centrale begreber, der skal indlæres, men samtidig bør den også være problematiserende i den forstand, at andre synspunkter end forfatterens egne bliver taget op til diskussion, da dette tjener til at uddybe forståelsen af emnet. For undervisningen i historisk metode gør det særlige forhold sig gældende, at den traditionelt har været baseret på, at gennemgangen af grundprincipperne har været kombineret med øvelser i praktiske eksempler. Det er et hovedformål med bogen at være tro mod denne tradition. I overensstemmelse med ovennævnte principper er grundelementerne i hvert afsnit:

- en **grundsætning** med efterfølgende forklaring
- et **eksempel**, der demonstrerer grundprincippernes anvendelse i praksis
- en **diskussion**, hvor forskellige synspunkter tages op med henblik på en begrebsmæssig afklaring.

Denne struktur gør det muligt for læseren at bruge bogen på flere forskellige måder. På et helt basalt niveau kan man gå direkte til eksemplerne for at se, hvordan historisk metode anvendes i praksis. Der kan lægges større vægt på gennemgangen af grundprincipperne ved at fokusere på, hvordan de bliver forklaret, inden man går til eksemplerne. Endelig kan læseren vælge også at inddrage diskussionsafsnittene, når de grundlæggende principper er forstået både teoretisk og praktisk. Bogen skal altså ikke nødvendigvis læses fra ende til anden, idet de første kapitler har en lidt anden karakter end resten af bogen, hvor kapitlerne er opdelt i afsnit i overensstemmelse med ovennævnte struktur i form af grundsætninger, eksempler og diskussioner. Det første kapitel er således en begrebsmæssig og historiografisk introduktion til *historisk metode*, som meget vel kan læses først, mens kapitlerne *Erkendelsesproblemet* og *Erslev-traditionen og opfattelsen af erkendelsen* gennemgår det videnskabsteoretiske grundlag for bogen. I disse to kapitler gives der en nærmere forklaring på, hvordan bogens opfattelse af historisk metode forholder sig til de traditionelle erkendelsesteoretiske positioner hermeneutik og empirisme (eller positivisme), samt udviklingen inden for naturvidenskaberne i det 20. århundrede. Læseren kan altså udmærket starte med kapitlet *Historisk forskning* og først senere vende tilbage til de foregående kapitler for bedre at forstå mange af de diskussioner, som refererer til de videnskabsteoretiske og historiografiske afsnit i bogen.

Et forslag til en undervisningsplan i overensstemmelse med ovenstående overvejelser kan findes på den til bogen hørende hjemmeside www.historiskmetode.hansreitzel.dk, hvor der også er mulighed for at downloade de tekster, som bliver citeret i bogens eksempler, i fuld længde eller længere uddrag.

Bogen er et resultat af tredive års forskning i historiografi og historieteori og mere end ti års undervisning i historisk metode ved Københavns Universitet, hvor jeg har haft lejlighed til at diskutere og afklare væsentlige spørgsmål med kolleger og skiftende studerende. I den forbindelse vil jeg rette en særlig tak til mine kolleger ved Saxo Institutet Niels Clemmensen, Carsten Due-Nielsen og Sebastian Olden-Jørgensen, som grundigt har læst et udkast til det endelige manuskript, for kommentarer, rettelser af deciderede fejl og mange gode forslag til forbedringer og ændringer. Mine kolleger på Birkerød Gymnasium Henrik Brockdorff og Niels Hartling er jeg også stor tak skyldig, den første for hjælp med oversættelsen af Columbus' spansk, den anden for rettelser og kommentarer til afsnittene om naturvidenskab. Tak tillige til min kollega som censor i faget historie ved universiteterne Margit Hurup Grove for kritiske kommentarer, specielt til udlægningen af Collingwood. Endelig en dybtfølt tak til min hustru Alice Skovbjerg for støtte til gennemførelsen af projektet, herunder kommentarer og opmuntring, lige fra de første udkast så dagens lys og til den foreliggende færdige udgave, for hvilken jeg naturligvis selv har det fulde ansvar.

*Bent Egaa Kristensen
Birkerød, september 2007*